

РУКОПИС КОМЕДИЈЕ *РОМАНТИЧИЗАМ* ДУМ ИВАНА СТОЈАНОВИЋА²

Џин Трећи

Р[ојава] I Лјећник сам сједи за столом у соби Лоне

(Premeće по knjigam) Najprvo vigjimo što piše. Ove glave romantike gdjekad izdavaju izreka koje ti se ne bi ni na san dale, niti bi vrag mogao maslom progutati (čita) I “Melanconie, Najsvjetliji drag kam jest suza, koja se sledi na oku ljubavnika.” Da! Ova mogla bi stat. Hamo napried. II “Celov je slatko-glatka otrov ustima, a svrič koji izgube srce.” Ovo je nešto tragičo-komika. III “Blažen onaj koji nahodi u svako doba života svoga ideala! Joh! Joh! “Ja sam ih imala” Tako ti! IV “Ideali kad opće s tobom, tad si ti kao na drugomu svijetu. V “Ljubac je najskrajna madjaša medju ljubavi putenom i ljubavi idealnom. VI “Gdje ste mi moji ideali prošasti! Gdje si mi mladiću težačicu iz Šumeta! Gdje si mi italjanski mladiću vojnički! “Gdje si mi Savo Vlašiću! “ Po Boga, ovo valja ukazat gospodaru Antunu. A šta je ovo talijanski? Da pročitam: (Čita) Ah! Ah!Ah! Ah! S vragom! Mravinjak tezijeh “Ah” izreka naokolo pokriva isto kako na taljeriću leća skuhana jednu patku pečenu. “Esser compreso un sol momento e poi morire.”³ Ovo ti je nota obligata svijeh romantikijeh glava. Služit ću se s njom i ja. No evo je! Počnimo: Actus primus. Scena prima⁴. Učinit ću kako da je ne poznam. Sa dvije ruke podapriet ću glavu i čitat ću.

Р[ојава] II Лоне и Лјећник

Lone (obučena od muškoga) Gospodare! Kako si ovgje uljego? Ko si ti? Ko ti je dao oblast premetat po tugjem listima?

¹ biljanaciric@hotmail.com

² Други део комедије.

³ *Essere compreso... morire*, biti shvaćen samo za trenutak, a potom umreti

⁴ *Actus primus. Scena prima*, први џин, прва сцена

Lječnik: Ah! Ah! Ah! Esser compreso un sol momento e poi morire!

Lone: Ama ko si ti?

Lječnik: Ja sam jedan nesretnik, o mladiću! Ako imaš mrvičak ćućenstva (...) zaklinjem te, trči, hitaj: hrli do one koja je ove divne certe (...) pisala, i reci joj da zvek ovijeh riječi padne mi na srce ko mili zvuk eoljske arpe, kad vjetrici lahorici njim krenu, da zvekne: reci joj, da ginem od ljubavi, da su se duše naše već suglasile zajedno, ko dvije strune na ljerici. Reci joj... Ah ne! Može bit da je ma kakva podругuša, nego ostavi me, progji me se, jer se vas rastapam radi neke mukle ćutnje, evo na! Jur sam se počeo vlažit. Ja sam Milorad Krušić iz Hrvatske.

Lone: Gospodine! Objavi mi jasnije koji si? Koga li si zanata!

Lječnik: Lječnik, gospodiću moj! Ali lječnik koga duša boli. Nije meni svaka dlaka na srcu, dlaka pra čija, kao i u ostalijeh lječnika. Tugje tuge i nevolje srce su mi uzbunile: ginem, teško je umrjet ovako mlad, a da te niko ne razumije.

Lone: Ne boj se: poštapi se s mojiem utjeham: ja sam te razumeo.

Lječnik: Reci mi najprvo, zaklinjem te, s kijem govorim? Ko si ti?

Lone: Ja sam ona koja je ove riječi u ovaj album upisala. Ja sam ona koju si ti došo da lječiš.

Lječnik: Kako? Da ja tebe lječim, a u to da se ja razbolim?

Lone: Dokture! Reci mi od prve, jesi li ti fatalista?

Lječnik: U velike! Zar li ne vidiš, i ne čitaš mi na obrazu da tražim svukud jednu ljubav stavnu, i da još nijesam je našo. To svukud prosim, a usta ne otvaram.

Lone: Znaš li poglavitu teoriju vrhu duša?

Lječnik: Kako ne! Milo mi je svegi kad mi kudgod nju razgovjetno rastocilja. Opetuj mi je, takoti!

Lone: Svaka duša, kad dogje na ovaj svijet, ima najprvo znat da se na ovemu svijetu nahodi jedna druga duša u sve i po sve njoj slična. Svak, dakle, ne žive za drugo nego da traži gdje je ta druga duša, svoja slika i prilika. Ako duša ne može nać tu njezinu sestricu, miljenicu, blizanicu, tad ona treba da žive nesretno, i da se premeće po zemlji, i razbaca, ko riba na ostima, i nije ničijem zadovoljna. U jednu riječ, ona se mući na ovemu svetu, ko vrag u malo vode. Ako se sukobi da je pronagje: eto raja! Ne ćuti već muka svjetovnijeh, toli uživa posred muka. Tako bijahu Abelardi, Eloisija⁵, tako Gjulieta, Romeo⁶, tako Pavo i Virgjinija. I kako o udesu vise naš porod i smrt, tako o udesu visi i čestitost. Naše je hoćemo li susrest kadgod tu dušu dragu surođnicu, ili ne. Širok je svijet: prem rijetko da to se desi da se dvije (...) mogu sukobit. Što ti se čini od ove teorije?

⁵ Likovi poeme Aleksandra Poupa

⁶ Šekspirovi junaci

Lječnik: Tako je: to je i moja.

Lone: Nazireš li ti u meni tvoju sestricu dušicu, da ti moraš živjet u meni, a ja u tebi?

Lječnik: Srce mi dava da si ti ona duša koja se začela u sve meni prilična: dakle, ljubimo se.

Lone: Ako nas ko razdvoji, što ćemo tad?

Lječnik: Tad bežimo medju hridi. U planikam, u pustari sgradimo kolibicu, "Una capanna, ed il tuo cuore"⁷, kako se pjeva italijanski u tijem prigodam. Živjet ćemo medju kapalja⁸, štavelj, čepčeg, sparožina⁹: paholeč¹⁰ bit će nam hrana. Priživukat ćemo ko jarebice, ko kriesovi.

Lone: Dokture! Oli govoriš po andjelu, oli vragovi iz tebe laju!

Lječnik: Uzmi kako hoćeš. Mene je jur poklopila jedna radost, kao mora, sad će mi doć mala snaga. Golemo veselje i presilna bolest malo traju, ako vele traju, treba preminut. S Bogom do drugoga sastanka, dušo duše moje!

Lone: Zakuni mi se.

Lječnik: Kunem ti se, i tvrdu vjeru dajem, da do..... (ne znam ni ja dokle) do...do... ali nu ti! Kako sam se poreko! Vazda po sve vijeke vijeka. Ljubav koja se začne na zemlji, savrši se i uzbožanstveni se, potom smrt, prekinu našijem dušama uze telesne. S Bogom dušo i srce! (ljubi joj ruku, Antun izviriva)

Lone: Srećan ti put, moj Milorade!

Lječnik: Dobre sijede! Eleonora!¹¹ Moje suho zlato!

P[ojava] III Antun, Lječnik, Lone

Antun: Dobro, dokture! Nijesam se nado ni ovo vidjet.

Lječnik: Oh, gospodare! Vas sam se zabunio!

Antun: Metod Vašega liječenja ne ide mi ni malo po ćudi. Lječnici tegnu rukom živce bolesniku na ruci, a Vi ih tičete ustima. (srdito) Znaš li da je ovo moja žena?

Lječnik: Ovo je moj metod, a što si sad reko (srdito) tiče mi se obraza. Znaš li da kako sam duga jezika, tako sam i brzijeh ruku?

⁷ *Una capanna, ed il tuo cuore*, jedna koliba i tvoje srce

⁸ *kapara*, primorski grm koji raste na stenama, u pukotinama starih zidova i gradskih zidina

⁹ *sparoga*, 1. asparagus, ukrasna biljka. 2. jestiva biljka dugačkih, uskih izdanaka

¹⁰ *pakoleč*, vrsta jestive trave; kuva se i jede začinjena maslinovim uljem ili se u manjoj količini dodaje drugoj zeleni u dubrovačkom specijalitetu „menestri zelenoj“

¹¹ *Dobre sijede! Eleonora!*, aluzija na pripovetku *Eleonora* Edgara Alana Poa. Eleonora umire mlada, utešena obećanjem voljenog da je neće zaboraviti i da se nikada neće predati drugoj. Međutim, zavet ipak biva prekršen.

Antun: Bit ćeš kad puštavaš krv komu od nemoćnika.

Lječnik: Znaš li da sam kader pozvat te na megdan junački, da se omijerimo?

Antun: Izaberi oružja.

Lječnik: Ja ih nosim vazda sobom u špagu¹²: izaberi koju ćeš (prekaživa mi dvije pilole¹³ u jednoj kutiji.)

Antun: Kako? Dvije pilole! Ako se ti maškariš, i pun si šolica, bogme ja se ne šalim.

Lječnik: Dvoboj na americku: pilole su obe dvije iste, jedna je od sladora medom pomješana, u drugoj je striknina i morfina, otrov drzovita.

Antun: Okladio bi se da ako ti uzmeš otrovnu, imat ćeš uza te što god za približovat.

Lječnik: Za šta si me uzo? Šta cijeniš da sam? Ja sam čovjek obrazan, ne ko ti, lopov i tužica.

Lone: (stavlja se u sred njih i viče) Ah, za ljubav moju! I ako znate šta je Bog i duša, okanite se tega posla.

Antun: S vragom i dvoboj! Treba da stavim ruku na prsi i pogledam na Boga!

Lječnik: Za ljubav, Lone, tvoju s vragom i pilole! (baca ih)

Lone: Tebi, Bože, slava i hvala! Duh mi se povratio. Idem časom prileć: sva sam se ustresla (izlazi).

P[ojava] 4 Antun i Lječnik

Lječnik: Bogme vrlo dobro ja i ti, gospodare, našu komediju predstavljamo. Po svojoj prilici ljekarija nešto će učiniti.

Antun: Zovnite je opet, te joj čisto recite da sam ja odlučio iz kuće iziti, oli ja, oli vi. Svaka pravda dat će mi u temu razlog i pravo. Ako htjebude odijeljenje, neka nosi ono što je donijela, jer sam je uzo bez košulje, kako od majke rodjenu. Neka ide, pokle se doradilo ono što se je doradilo: Vas je zaljubila, a ja nju doljubio. Kćer će ostati kod mene: zakonik daje kćeri ocu, a sinove materi u svakomu razbraku. Dopravimo započetu komediju (izlazi).

P[ojava] 5 Lječnik i Lone

Lječnik: Gdje si, draga? Životu života moga?

Lone: Kako smo mi slični jedan drugomu! Kako da si izrezo u dvoje jednu jabuku.

¹² u špagu, u džepu

¹³ pilole, pilule

Lječnik: Ama znaš da je tvoj Antun otišo na (...) Hoće oli on, oli ti čik iz kuće. Našo nas (...) :treba da utečemo.

Lone: Kad?

Lječnik: Večeras na po noća. Ko srčano ljubi, što reče, nikad se ne poreče. Idem naredit kočije, koje će nas vozit do prvoga sela, pa bjež u planike. Je li te strah?

Lone: Kakav strah! Nijesam ja već odavna obukla gaće.

Lječnik: Hitim dovršit što smo naumili. Kriomice pokupimo što je bolje po kući, pa bjež' (izlazi).

Lone: Osveta! Osveta, onemi, nikogoviću od muža.

Poj[ava] VI Lone i Marko

Lone: Marko!

Marko: Gospo!

Lone: Brzo poteži se zvat mi manjguru¹⁴. (plače) Ko zna hoće li je moje oči ikad više vidjeti!

Marko: Gospo! Tebi je dalo preko glave. Takoti jedinoga časa! Šta ti je? Od kad dogje onaj lječnik, ti gora sto puta!

Lone: Svaka njegova prekaza prouzrokuje mi veći užas. Činit će mi otrgnut životom, smaknut će me.

Marko: A ti ga pošlji ča na lijepu.

Lone: Ah! Ne mogu. Ti ne znaš što je udes. Ti ne znaš šta se pridesi kad dvije duše surodnice se slučajno na zemlji ovdje sukobe. To je prem rijetko; ali se meni dogodilo: ja živem životom njegovijem. Vajmeh! Kako ću ostavit ono moje djete? Brzo, zazovi je, ne oglušaj se.

Marko: Idem, idem. (Ovdi se bore dva inastva; ljubav i materinstvo, ne znam koja će predobit. Gdje dva čuvstva kidišu, bogme, znak je da nijedno nije toliko žestoko čuvstvo. Čini mi se da je lječnik kadar i ozravit je). (izlazi)

P[ojava] VII Lone sama

Lone: Ohrabri se, dušo moja! Šta predeš? Nijesi li se čovjekom premetnula po naukami Sand-a? (ide na prozor) Nešto se je grubo naoblačilo. Noć će bit kišovita. Ah! Mile još nema: ko zna je li doma došla. Kad ću je prije vidjet i izljubit je? Ali pred rajnom ćutnjom ovom, pošto naše dvije duše surodnice su se sastale i sjedinile, ima mučat i utolit se svaka ćutnja koju put i priroda materialna prouzrokuje. Utoliko dokle on dogje, spravimo prtljag. Ne znam gdje mi

¹⁴ *manjgura* , devojčica

je glava. Stojim ovdí smušena ko stuhulija. Sad bi se odrekla i samoga života. Poj¹⁵ griješe što sam rekla! Ovo je raj, ovo je vječno uživanje, nač za svoga života dušu sebi svojoj upisanu sličnu i priličnu kako sam ja našla. Ali sam ja još u ovoj dolini suza. Dakle prije savršena uživanja naravno je da se malo propati. Ah! Kad ćemo se zalećet ja i Milorad zajedno u vjekuvječanstvo!

P[ojava] VIII Lone i Lječnik

Lječnik: Lone! Evo me, nije ga ovdí da se vrijeme gubi.

Lone. Daždi. Kako ćemo?

Lječnik: Ne čuješ li kako kola koljetaju po kadrmi ulice? Sve je pravno. Evo ti plašta, zagrni se (pokriva je)

Lone: A gdje ćemo?

Lječnik: Gdje hoćeš.

Lone: Ah! Ah! Ah! Dakle homo¹⁶.

Lječnik: Udunimo svijeće.

Lone: A tad ne vidimo ni prsta pred okom. Koliko ni u rogu.

Lječnik: Natrat ćemo do ulice.

Lone: Vajmeh meni! Daždi ko iz mjevova.

Lječnik: Ništa! Ovo je pljus koji dogje i progje: sad će mijesečina sve razgaliti.

Lone: Bolje bi bilo da pobjegnemo sutra po danu. Šta ćemo lorkat¹⁷ po noći?¹⁸

Lječnik: Lone, tako ti! Da si se ti jur pokajala?

Lone: Ah, s Miloradom u raj, oli u pako, svejedno.

Lječnik: Homo: uputimo se (pipaju, i ne nahode vrata)

Poj[ava] IX Antun, Marko i dva šegrta zubljami užeženijem u ruci, Antun prvi se prekaživa, a oni odzada

Antun: Evo vrata!

Lone: Oh, izdajstva! Oh, moje pogrde! Ružit će se sutra od nas po gradu učiniti! (baca se na kanapu)

¹⁵ *poj*, poći

¹⁶ *homo*, hajdemo

¹⁷ *lorćit*, lutati do dugo u noć, skitati do zore

¹⁸ Precrtano: Lječnik: Ne benecaj tako, bogati! Utećeš da te svak vidi!

Lone: Ah, nemoj tako bogecati, zaklinjem te, ne pristoji se uglagjenijem našim dušama izgovarar riječetina šputa. (Vajmeh, moj ideal omalakšava u meni!)

Antun: Marko! Vi mladići! Da ste mi dobri svjedoci da sam uhvatio zakonitu moju ženu u preljubi. Sad s njom postupaću kako zakon i moj gnjev mi zapovijeda.

Lječnik: Joh onemu koji se nje takne! Neka svak ostupi, ako mu je draga na ramenu glava. Ko njoj bude rijet samo (...), evo mu vjere u šaci, da će po meni u sred podne sve zvijezde prebroiti. Ja časom odlazim, sad ću doć, pa na povratku baš dušu i pustio, i otego pred tobom. Ali prije nego ja otegnem, i ja ću kogagod ohladit: pa bilo, što bilo. (izlazi)

Antun: Hajde sa tisuću vragova! Ne vidjele te veće moje oči!

P[ojava] X Antun, Lone, koja se prenemaga

Antun: Prenemagaj se koliko hoćeš, što mi je stalo!

Lone: (otvara oči, i plačući govori) Marko! Marko! Spravi mi pokrov.

Antun: Nemoj mi ti hinkat, ni plintit¹⁹ nimalo! Hoćeš li red od duše?

Lone: Vidjet ćeš do malo.

Antun: Idemo, da vidimo. Sve što budeš prkekat, sve ćemo upisat na led. Tvoji su izgovori toliko neslasni, da kad bi ih upiso na list kupusa i dao ga kozi da ga izjede, odma bi crkla od otrovi. (izlazi)

Poj[ava] XI Lone sama

Dokle imam kušat ovake muke! Ah! Kad ćemo se ja i Milorad sjediniti? Umrimo! Što je smrt? Šta je umrjet? Isto što i kihnut. Pa moja duša će se zaletet po prostoru s Miloradovom: on u meni, a ja u njemu. Neka onega muždrupa²⁰ savjest crvotoči, ako u njemu ima savjesti. Jednom umrimo. Ostavimo plačni primjer sentimentalizma potomcima. Oni će ga u roman upisat, da ko ga čita na ovu zgodu protrne. Oli će potomci o našoj smrti sklopiti jednu dram, da se prinemagaju mladići i mladice na kazalištima, kad ga budu prikazivat. Slavno umrjeti, pristoji se veličanstvu našijeh duša. Veće od tri djela svijeta slavom ne svjetle ni kad živu, a kamo li kad umiru.

P[ojava] XII Lone i Lječnik

Lone: Zaista sam se načekala.

Lječnik: A ja opet razmišljo na svaku ruku ovu zgodu, i naš položaj, i našo da nami ništa ne ostaje do umrjeti.

¹⁹ *plintura*, koja plače za svaku sitnicu

²⁰ *muždrup*, veliki, lenji čovek

Lone: Što? Dakle zbilja imam umrjet? A kako?

Lječnik: Izabrat ćemo najpoetičku smrt: mi ćemo se otrovat.

Lone: A hoćemo li se toga brzo trsit²¹?

Lječnik: Ne, nego ćemo malo po malo ginut naočigled. Svak će rijet, ko nas vidi: oh, tužni, oh, bolahnici! Pridavaju Bogu dušu, a Bog je neće. Evo gostarice (vadi je i dava joj).

Lone: Zadava li ovo bolesti?

Lječnik: S prva glava će ti oteškati, pa svaki čas spadenija ćeš se čuti, pa ćeš se sbabit sasvim, pa svašta tlapat u kunjavici, gdje kad ćeš se prenut, te istegnut po koji uzdah i tako izdahnut, pa Bog.

Lone: Uh! Tu se hoće dosta okolišanja. Neću se otrovat.

Lječnik: Hoćeš li ubodac? Ubostit ću te ozada u zatiok, ko brava; a ti odma na tle.

Lone: Svakako teško ti meni!

Lječnik: Kako? Oli pred smrti malaksavaš? Kako? Uvečer trista, a u jutro ništa? Dakle ja sam imam umrjet, je li? Milorad dakle sam ima obljetat po prostoru ko duša izgubiena?

Imam se vavjek tužit, i iskat, gdje mi je duša surodnica, miljenica? I tako mješte raja kušat muke pakljene? Ženo izdajnico! Umrjet ću, i objavit ću ti se: često dohodit ti ko sjena, ko srda, ko gin, ko tenjac²², ko vukodlak, ko allora²³, ko Lorko, ko sdija, ko vjetrogonja, ko pustolovica, ko podne rogato, ko mačić, ko tintilin, da te tieštım, da te davım, da te pritiskujem. Jako nijesi umrla svojevóljno, umrjet ćeš od straha. A kad umreš, Bog ti se duše poplašio!

Lone: Ah, umukni jedanput. Daj mi, da se zalijem: je li grko?

Lječnik: Prava medovina (dava joj opet gostaricu)

Lone: Vajmeh! Ko će sad ovo popit! Ne, prvi ti, prvo ti, dragi Milorade!

Lječnik: Ja sam jur polovicu iz moje gostare popio (kaže joj).

Lone: Evo sve do kapi popit ću. Već je bilo što je imalo bit (pije).

Lječnik: A sad sjedi: zborimo o smrti, o drugome svijetu. Znakovi smrti neće se još tako brzo prekazati.

Lone: Ostavi me stat. Tresem se sva kako prut. Pokle sam učinila što ti hoćeš, pušti me umrjet kako ja hoću.

Lječnik: Ne. Neka ti pročitam kakvu izreku starijih filozofa vrhu smrti. Ali bolje je da ti čitam najposljedne poslanice ljubavnika Verther-a svojoj Dragoili prije nego je radi ljubavi prema njoj sebi tikvelj razmoždanio.

Lone: Kajem se, Bože moj! Kajem se. Primi mi dušu na milosrdje! Po popa, brzo po popa.

Lječnik: Nijesi tako govorila prvi put kad smo se vidjeli.

²¹ *trsit*, osloboditi se nekoga ili nečega

²² *tenjac*, mrtvac

²³ *allora*, onda

Lone: Ah, bolje bi bilo meni ojadjeloj da te nijesam nikad ni čula ni vidjela. Pred smrti se ne može lagat. Htjela sam se u te zaljubiti, a sad te ne mogu ni čuti, ni vidjeti: ne znam što ovo hoće rijet.

Lječnik: Ovo te je Bog pedepso²⁴. Kaj se: ja ti prvi činim od popa.

Lone: Počelo mi se je mantrat.

Lječnik: I meni, i meni (vadi drugu gostaru).

Lone: Što je to?

Lječnik: Ovo čini prebljuvat otrov.

Lone (grabi mu iz ruka): Daj mi je, daj mi je.

Lječnik: Ne! Imaš umrjet, oli hoćeš, oli nećeš.

Lone: Proklet čas kad sam te i čula, i vidjela! Marko! Mile! Gdje ste mi? Mile! Neću te više nikad vidjeti.

Lječnik (leži): Evo sad ću izdahnut. U meni otrov radi nešto pospješno, a ne u tebi, valja rijet da je moja ljubav bila srčanija, i gorućija od tvoje. Daj mi ruku. Podaj mi jedan celov ovdje dole na zemlji, o dušico surodnico! A revoir tamo gori, kad se sjedinimo.

P[ojava] XIII Antun, Lone i Lječnik

Lone (kleči pred Antunom) Vajmeh! Daj mi prebljuvat za Boga! Ako je na vrijeme, otrovala sam se.

Antun: A gdje je lječnik?

Lone: Evo ga gdje leži, zavrato je.

Antun: Oh, tako mi ne znam česa! Umro je! Već ga nije: da mu opielo začaktam: „Koga nije, da kruha ne ije, a mi družbo zdravo i veselo!“

Lječnik (ustaje) „Et resurexit“²⁵

Lone: Kako?

Lječnik: Tako. I ti si ozdravila.

Lone: A otrov?

Lječnik: Lakardije.

Lone: A naša ljubav?

Lječnik: Sprnja i šolice²⁶. Hajde, gospogjo: i već ne kukurjekaj izmišljotinam sadašnjijem.

Lone: Kako? Ja sam dakle bila uzeta u sprnju? Dobavio si mi jednoga skitača da se izruga s mojem srcem? Sva mi se krv užegla, stari duh mi se ponovio. Držat ću ovo srce nevino, a poginut ću. Hoću baš poginut. To me uči duševnost i svi mudraci koji one zlatne knjige upisaše, koje sam proučila. Na to me kara moj karakter.

²⁴ *pedepsat*, kazniti nekoga

²⁵ *Et resurexit*, i vaskrsao je, iz Nikejskog simbola vere (*I koji je vaskrsao u treći dan, po Pismu*)

²⁶ *šolice*, šale

Antun: Bolje reci: tvoja oholast, koja do čuda uzraste s navika sadašnjih.

Lone: Poć ću u rodice²⁷, da me za sad primi na put božiji. Uhvam da za koji dan dat će mi dvije ožice²⁸ kaše. Kad dobavim učenica, tad ću se stavit poučavat romanticizam i sentimentalizam po gradu. Ja ću bit najbolja od svih Koltur-trager²⁹, što su kod nas iz daleka došle. Ukazat ću ko sam, što sam, i koje sam soje.

Lječnik: Boj se da nećeš učinit ništa. Nemo profeta in patria³⁰: hoće rijet „daj me majko na daleko, da ti se rodom hvalim“, kako veli poslovice. Svi inostranci, koji sad zanovetaju u vašemu gradu: gospoduju po kreposti ove poslovice.

Antun: To se zna: ima doktor sto tisuć razloga. Što misliš? Poć? A koga ćeš to poučavat u sentimentalizmu?

Lone: Ne misli se za me: ja ću se iznjet kao prva. Koliko, i koliko ima novijeh bogataša našinaca iz sela, koji jur dohode iz Amerika, iz Indija da gradjanski život prohode! Kod njih ću se udomiti.³¹

Antun: ³²Hajde, pa se gizdaj, pa se diči. Meni nije stalo ni malo: Nike³³, luda se šeta sama uz gori, niz doli po gradu, sad će barem imat jednu drugaricu.

Lone: Eh! Dosta je veće. Ne mogu, niti mi se pristoji ni slušat vas, ni gledat vas. (izlazi)

P[ojava] I Čin četvrti
(soba u kući Antuna) Antun, Lječnik, Marko, Mile i Lukre
(Marko sjedi i piše)

Lječnik (sjedeci uz Antuna): Gospodaru Antune! Kako danas k večeru imam putovat, tako sam došo učinit s vami moja držanstva, i u isto doba....

Mile (ulazi ko mahnita u sobu, baca klobučić³⁴): Za ljubav božiju! Što se

²⁷ *rodica*, rođaka

²⁸ *ožica*, kašika

²⁹ *Koltur-trager*, prenosilac kulture

³⁰ *Nemo profeta in patria*, nema proroka u svojoj zemlji

³¹ Precrtano: Lječnik: Sasvim opet ako ćemo promislit, ne bi bilo nepravedno da pokle svi ti koji su stekli bogatstva, a nijesu imali u sebi ni mrvice sentimentalizma, nije zgorega opet da njihova djeca blago to bez sentimentalizma stečeno potroše u sentimentalnoj njevoj objijesti, i u romantičizmu.

³² Precrtano: Bravo, dokture! Ta ti je dobra.

³³ Dopisano: „Nike luda jedna žena koja sada živi u Dubrovniku“.

34 *klobučić*, šeširić

je ovo dogodilo u kući? A ja ništa ne znala. I to sve kad sam bila za malo dana s Lukrom u selu. Valjalo je doć doma, i nać vas ovaj sud božiji.

Antun (hladnokrvno i tiho): Evo, dospijelo je sve. Majka će brzo ozdravit, i zahvalimo ovemu gospodaru.

Mile: A gdje je majka?

Antun: Kako ti u selo, tako je majka za dva - tri dni otišla u rodice Mare Prke: ja svaki dan priupitavam što je od nje: danas sam obazno da se vraća doma: ne služi hodit tražit je.

Mile: Dakle danas dobra sreća u kuću nam dolazi punijeh šaka? Čaće! Čaće! Prije nego ti ko nabuni glavu, jer je vazda teško Luci po poruci, ja ti sama mojiem ustima govorim, da pokle sam se po putu Lukre ovdje stavila na vidjelo, jedan oficir mene ište, a ja njega ne mrzim. Što ti govoriš?

Antun (češlja se po glavi): I ova se danas htjela! Što mi s tim hoćeš da rečeš? Da te udam? Meni se čini da još nije vrijeme. Gospodare Milorade, odobravaš li što sam reko?

Lječnik: A je li to prava ljubav?

Mile: Oh bella anche questa!³⁵ A da što je? Lijepo ti je bit ofčalica! Sutra idem učit njemački malo bolje nego znam, pa ću zborit do malo dana jezikom Schiller-a, i moga Auerbach-a. a vi zborite, sprdajte naški, sve naški. Eto vas tamo.

Lječnik: Draga moja, ovdje bi se htjelo da otac kane pokoju tisuću, oli da taj oficir se odreće svoje službe i da se predomazeti, i mješte po polju sabljom vitljati, i po kaldrmi strugati, da se zauzme predmeta trgovačkijih i poslova očinskijeh.

Mile: Prosti mi Bože! Tad ga ne bi ni uzela. Vrijedi više činit figuru sa jednijem ofčalom, nego sa sto našinaca, u kojiem nema ni slasti ni masti.

Lječnik: A gdje ćemo ostavit pobožne običaje? Gdje sentimentalizam? Gdje Auerbacha?

Mile: Sentimentalizam jest kao svjetlost rasuta po prostoru. Progje li kakvo tjelo? Eto sve sitnice, to jest, atomi svjetlosti oviju se oko lopte toga tjela, i omotaju ga, te ono tjelo žarko plamti, i gori. Tako je. Sentimentalizam, ova ćutnja ljubavna, kad se desi na osobu ljubavnu, pogje sva na ovu osobu. Pobožnost goji sentimentalizam, ali kad je razut; ali kad se premetne u ljubav na kogagod i utvrdi, po sebi tad ta ljubav postoji, pobožnost već može ga i ne gojiti.

Lječnik (ironički): Lijepijeh teorija po Boga! Narod nije prije za to znao. Blažen čas, kad se Njemačka vrhu nas pogospodila.

Mile: To što ste rekli, to ste rekli kao po Andjelu, ako na zbilja govorite. Čaće! Idem da počinem, paka ćemo se bolje razumjeti.

³⁵ Oh ... questa , oh, lepa i ova

P[ojava] 2 Lječnik, Antun, Lukre

Lječnik: Ona veli da ja govorim kao po Andjelu. Žao mi je samo da ove andjoske teorije i hudoba odobrava, te ih tura medju nas, da se već prevratio i zdrav razum, i svaka moralnost. Ja, gospodaru Antune, kako u pobožnosti vaše kćere našo sam romantičizma, tako ga nahodim i u ovoj ljubavi.

Lukre: A zašto ova ljubav ne može bit prava ljubav?

Antun: Dokture! Takoti, protumači joj čistu nauku o ljubavi.

Lječnik: Sentimentalizam u ćutnjami isto je što romanticizam u ideami.³⁶ U Dubrovniku desio se na jednu gospogju koja mi reče da je velika stvar biti slobodan, i da zato nipošto ne bi htjela da joj roditelji uskrсну, kad bi mogao uskrsnut onaj koji je umro. Nakon toga mi reče da ide pohodit vjencom materin grob. Pitam vas je li ovo sentimentalizam, oli ljubav prema roditeljima, onaka kako je Bog zapovijeda. Jedna druga vaša Dubrovkinja, obaznao sam, hotjela je sa svom težnjom da neki udovac vazme za drugu ženu njekuju njezinu prijateljicu. On ne htje nipošto. Bit će ima svoje razloge. Dobro! U onaj čas, kad se on vjenčavo za drugu, pogje ona da pohodi grob prve mu žene, i tu Bogu se moliti. Evo ovdje sentimentalizma, koji se rodi od nekoga uskošenja, i kako od osvete prema tomu ćovjeku. Dobro, dakle, u filozofiji govori se da sentimentalizam jest egoizam pod krinkom ljubavi.³⁷

Lukre: Vele ti si se, dokture, izflaflato³⁸ s gospodarem Antunom. Da! U koji razred stavljate mene?

Antun: Neka ti ja odgovorim za njega. Ti si, Lukre, obićna šarati jogunasto, i vjestrasto, dok jednom ne nagrajšeš. Možda da ćeš se udati, ali to će bit

Udala se moma

Da je nije doma

³⁶ Precrtano: Idea budi ćutnju, ćutnja ideu naizmjenice. U romantićizmu shvaćena je svaka ideja u jednome obliku samo, a ne ukupno u svijem oblicima. Narav i sadruga svaka ljudska budi najmanja što može, jest prizma mnogovrsnijeh oblika i strana. Ima strana smiješna, ima strana svoja moralna, ima strana svoja filozofićka, itd. Mudrac shvati sav prizam, a romantik samo jednu stranu. Mudrac je ljubi, a romantik ljubi samo poradi jedne strane štogoder, a s ostale mrzi..

³⁷ Precrtano: Ljubav, ljubav prava i ćista prirodna može bit oli kad ljubitelj ljubi ljubimca poradi nekijeh podobnosti i svojstava ljubimca, premda mu on tako žarko ne odgovara nego hladnokrvno, jerbo „ljubi , dušo, ko te jubi“, to jest „haran barem na izraze kogagod tvoga ljubitelja“, to je zakon naravi koga izvigjam da imaju i živine. Oli ljubimac bude zanesen na ljubitelja istom silom, a ne samo suhoparnom harnosti, tako da jedan drugoga dovršava, i izvrsnijega ćini, ondar: „Ljubav je iskra munjeva“, kako tu skoro je upiso jedan mladi vaš pjesnik. Tad se grade junaćka pobratimstva i golema prijateljstva.

³⁸ Dopisano: „Flaflatat znaći u Dubrovniku lakardisat. Flaflata = ko sved i svašta govori, govoruša...“

Još ćeš ti vonjat³⁹ zaharom⁴⁰, a plakat ćeš tvoja hihistanja i poruge. Zato u pamet, Lukre: ovo ti govorim kao otac. Prosti, ako sam ti lukom zasmrdio.

Lukre (srdito): Znae da kad mi šune poč na prediku, umijem sama do crkve se prošetati. Sluga vam sam, kad me vidite, tad mi se i nadajte. (odlazi pomamno)

Antun: Ako dogješ, dobra došla, ako ne dogješ (ironički), ja udri, plači po maloj braći⁴¹.

P[ojava] III Lječnik, Antun i Marko koji piše za stolom, i čini račune, kako prije

Antun: Tebi dakle, dokture, opet se obraćam, i dohodim ko na božiji grob. Posvjetuj me što imam učinit od one moje manjčice.

Lječnik: Evo vidiš, gospodine, da uzgoj moralni djece, i tako i svega naroda zavisi o tomu kako su se naučili od svoga postanka. Običaji do najmanjih sitnarija uzdrže narodu njegovu moralu: i obitelj se uzdržava navadam domaćijem. Moda je sestra smrti. Što je smrt u materialnomu, to je moda u moralnomu. Promjena obika narodnijeh vodi promjenu moralu, i razap slobode. Nijedna vlada ne može me pritegnut da promjenim navade u mojoj kući. Nijedna vlada do tvoga ognjišta se ne proteže. Bit tvrdokoran u svojem domaćijem, i mještanjem običajima to je jedino zakonito opiranje jednoj vladi. Veli

Montesquieu: „Ko umije postaviti jedan običaj starine medju svojim, taj teži da domata opet koju krepost koja je nestala“. A Rousseau piše: „Običaji jesu morala puka i porodica.“ Običaji su narodu što obraz jednomu čovjeku. Je li puk zanemario svoje običaje i predaje? Već nije narod, nego hrpa robova. Pa evo što me Higija⁴² uči:

I s ludosti baš nezgodne
Već pomrča slavska dika,
Kad sred grada Dubrovnika
Potlače se stvari rodne.

Poslat sina, kćer u školske zavode, to je poslat ih samo na knjige. Te škole bit će stroge vrhu ponašanja djece koliko hoćeš, pa koja faida?⁴³ Pou-

³⁹ *vonjat*, mirisati

⁴⁰ *zahara*, bombona u obliku jaja sa slatkom glazurom u boji, a u sredini je badem

⁴¹ Verovatno se misli na Franjevački samostan male braće u Dubrovniku. Samostan je počeo je da se gradi 1417. godine. Vrata crkve nasvođena su raskošnim gotičkim portalom, koji je jedini sačuvan nakon potresa 1667. U požaru nakon potresa nestalo je 7500 svezaka, knjiga i rukopisa u samostanskoj knjižnici. Knjižnica je radom redovnika obnovljena, pa se danas tu čuva 20 000 primeraka rukopisa i posebno vrednih 206 inkunabula.

⁴² *Higija*, u grčkoj mitologiji boginja zdravlja i zaštitnica apotekara

⁴³ Precrtano: Uopće mi svi koji smo u nekijem godištam imamo jednu presudu od koje se ne

čenja na školam samo, gdje nema domaće morale, jesu što i ljepilo s kim se namaže kojekakva uvehla i omatorela ženska glava. Pane ljepilo, pa se kaže odma uprav kakva je, tako mladac kaže što je kad progje škole. Vaša kćerka zna da ima svaki način (...)

Marko: Dobro kod nas se govori: „Ćud je ženska smiješna rabota“.⁴⁴

Antun: A još kad je jedinica.

Marko: „Jedinica najgora raša“.

Lječnik: Jedino, gospodare, što možeš učinit bilo bi da ustegneš svoje troškove i da ukažeš djetetu da nijesi tako bogat kako si. Ti prijeti da ćeš uteć s duga i da imaš više izlaska nego ulaska, i da ti je kao po priateljima, i samo još da ti ostaje sasvim ne živjet medju kapalja⁴⁵. Pripovjedaj joj povjesti domorodne. Jer po Boga! Mi isti hrvatski književnici, koji premećemo vaše starine, priznajemo da ste vi Dubrovčani već bili izumrli kad ovi svi Koltur-trageri, koji dohode vas preobraziti, nijesu se bili ni rodili. Pa Tommaseo⁴⁶ od iste vaše Dalmacije piše: „Dubrovčanin uprav ne bi imo potrebe da izlazi iz svoga mjesta, da se uspitomi, dosta mu je nasljedavat svoje praoce.“ A sad dohode s vami zapredat, i vabit vas na svoju da se sasvim prevratite, kako, boj se, već ste se svi i prevratili.

Antun: Imate razlog. Jadni ti smo mi!

Marko (pisajući podalje): I kako!

Lone sva razdrpana i blijeda. Mile je vodi. Antun, Lječnik, Marko diže se stola, i plače

Antun (ironički u rugu): Dobri ste nam došli, svegij na zdravlje! Ej, kako rodica? Neve naša, gusta li te s maslom kaša? Ti si rekla: dvije ožice kaše, ma samo gojit srce. Ako nijesi imala kaše, a ti ćeš bar bit kusala panate⁴⁷. „Ko panatu često kusa, obraz mu je kako rusa“, veli poslovica. A ja te taku ne vidim,

možemo oslobodit, to jest, da mi cijemo dijecu da su više dijeca nego su. Ona znaju i vide da učitelji koji ih nukaju i tiskaju na pobožnost, na tačno izvršivanje zakona itd. oni prvi ne vjeruju kad inačije postupaju u svomu privatnomu životu. Djeca znaju i govore očito komu pouzdanu da ta nukanja, te pedepse spadaju u isti razred posala što i obuć se u paradu i poč potegnut naplaticu.

⁴⁴ *Ćud je ženska smiješna rabota*, stih iz Njegoševog *Gorskog vijenca* :

Ćud je ženska smiješna rabota!

Ne zna žena ko je kakve vjere;

stotinu će promijenit vjerah

da učini što joj srce žudi.

⁴⁵ *kapara*, primorski grm koji raste na stenama, u pukotinama starih zidova i gradskih zidina; cvetni mu se pupoljci ostavljaju neko vreme u sirćetu i služe uz jelo kao sos, omiljeni začim i dodatak

⁴⁶ Niccolò Tommaseo (1802-1874), italijanski i dalmatinski lingvista, žurnalista i esejist. Urednik je *Rečnika italijanskog jezika* u osam tomova.

⁴⁷ *panata*, kaša od hleba

nego kukavnu, blijedu, ko bi ti dao sad i ukropine od boba.⁴⁸ Živi, moja Lone, ti unaprijed u realnu životu. Uhvam u Boga, da glad bit će te pročistio dobro. Eh! Tako je. Istina je, da: najprvo hoće se dieta, baš u svakoj nemoći duše i tijela. To ne samo liječnici, to još i narod vas potvrđiva, jer se u puku govori: „da je ljubav velika stvar, ali je glad predobiva”.

Mile (plačući): Nemoj, ćaće, više majku ružit, tako ti ne znam česa! Njezin muk i plač dosta ti govore.

Antun: A ti, gospo oficralico! Ako nijesi znala, znaj sad da ja nemam tisuća (...) je hoće, da se ti udaš.

Mile: Pa šta ću sad? Dobavi mi barem iz daleka kojekakvu kultur-tragersku.

Antun: Iza svijeh škola u kojim sam prevarno potrošio tisuću opet molit duvne od Sigurate⁴⁹ da te tkanjom povjezbaju. Pa doma, doma, „Doma domavca, i kruha paljavca.“ Do da su mi do sad davali na kamatu, mene ne oklope, i da ne utečem s duga. Vi dvije, kćer i mame, zanovetale, a ja trošio. Mode, knjige, svaki dan „jajce na tigance“, udri svaki čas u mojoj kući „da se priga⁵⁰, da se vari, u tri lonca do devet stvari.“ Pa nećeš se upropastit? Hoćeš: nije dosta ni papina kapa. A uhvam u Boga, samo daj ti meni, Bože, zdravlje da ćemo skladno i pošteno priživukat. A kad dogje hora⁵¹, promislit ću za te, Mile! Ne raste ti kam na glavi.

Mile: Vajmeh! Auerbach! Što ću od tebe? Vajmeh! O *Giglio della valle* Balzak-u! Kamo ćemo?

Lone: Vajmeh! Teške privrate! Oh moja Sand! Vajmeh! Oh Poe! Oh Koch! Oh Montepine! Što ću od vas?

Antun: Služit će svi meni u dućanu da zamotavam prodaje, a tebi za cijevi i kad budeš u klupko omotavat tamo u Sigurati. Jeste li me razumijele?

Lječnik: Drago mi je da sam se desio na ovu domaću komediju ovdje u Dubrovniku. Ja potvrđivam sve što je gospodar Antun ovdje izreko. Ovaj romantičizam nije, gospogja Lone, tebi bio prirodan. Ti si ga iz knjiga naučila, oli si htjela nasljedovat tvoje vrsnice; koliko ni Mili njezin taj sentimentalizam. Ove teorije sve navlake jesu moralne, koje se nameću nam u dušu, kao uz krinke navlačimo na obraz. Sadanje naše bivstvo sočialno nije drugo nego kao najposljedna večer od poklada. Svak uopće danas pokriva prirodnu svoju ćud, to jest svoju osobnost. Onega koji je ne pokriva, tega zovete vi kod vas

⁴⁸ Precrtano: To li paček medju tvojiem idealima kojima srce gojiš nahodim u album još jednoga mlada popa koji možda ne zna za te. Pravo! Pravo! Narodna poslovice veli: „Ludno, progji se ti tezijeh ideala“. „Popovi su hudo blago“, opet veli poslovice.

⁴⁹ Crkva od Sigurate na Prijekome spominje se u pisanim izvorima od kraja 12. veka. Njeno izvorno ime je crkva Preobraženja Kristova i poznata je kao izraziti primer dubrovačkog predromantičkog stila gradnje.

⁵⁰ *prigat*, pržiti

⁵¹ *hora*, čas (od italijanskog *ora*)

„un originale“, a kod nas „izvanredni čovjek“. ⁵² Ova komedija, hvala Bogu, gospodaru Antune, po mojoj pomoći, po tvojoj spametnosti, nije došla do kraja katastrofe, nego je sva prilika da će se na bolje okrenut.

Antun: Milorade, gospodare! Ja sam ti dužan dokle sam živ. Marko, hajde da prepraviš štogod, da skupa pojedemo, i da se ponapijemo.

Mile: Nemojte, gospodare, ovaj dogogjaj svukud obavještivati, da se ruzi od nas ne čine.

Lječnik: Ah! O čemu govorite? Ovo su sve stvari koje se obično dogagjaju. Drago mi je u velike da se je ova komedija dovršila sve drugačije nego je obično da se dovrše komedije. U komediji svakoj na svršetku bude oli kojekakva ljubav ustanovljena oli vjeridba zasiječena, a u ovoj na dospijetku sve su se ljubavi razorile, svak je došo na pravi put. A šta ćete? U životu kako je lasno uzet jedno za drugo! Naš Preradović piše: „U šumi, i u ljubavi malo ljudi ne zabludi“.

Antun: Živio gospodar Milorad! Živjela Hrvatska!

Marko (nosi posude na stol): Živjela!

Цитирана литература:

РАКИЋ, Тађјана. *Живот и дело Дум Ивана Стојановића*, Нови Сад: Верзал, 2010.

FORETIĆ, Miljenko. Hrvatska drama i kazalište u Dubrovniku od 1850. do 1882. godine. *Dani hvarskog kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 25, No1, 1999.

HALER, Albert. *Novija dubrovačka književnost*, Zagreb: Hrvatski izdavalačko bibliografski zavod, 1944.

⁵² Precrtano: Ima u naravi baš čudi sentimentalnijeh i romantičnijeh i među pojatam i motikam, a romana nijesu nikad ni pročitali. Priroda svašta radja. Slikari šarami, a pisaoci čudi slikaju krasnoslovijem, i ta slika čini roman. Koliko mi se žena hoće da sakupim i da utesam u jednu ženu, govorio je Bartolini kipar. Od svake treba da pošto god uzmenm, dokle mi jedan kip izagje. Tako pisatelj romana od svake čudi od su(...) zgođe, koje su tamo-amo po zemlji rasute, i koje su se desile, u (...) ili u drugo vrijeme, sve to sastavi kao u jedno tijelo, u jednu prij(...) i cijeni mladost, i nevjest da se baš dogodilo. A tamo po nap o(...) u jednomu romanu, čudi osoba i zgođe i čini jesu istiniti (...) su se kad i gdegod dogodili, a pripovjetka čitava, ko upisana stoji, nije istinita, niti se dogodila. Poć živjet po naukam, i opisima jednoga romana, to je nametnut kao obrazinu navlaku na sam sebe, podušit svoju čud, svoju osobnost: za to uopće tažbeno prekazanje sama sebe zove se romantičizam.